

družbeno-političnih problematik v obdobju samostojne Slovenije – odnosa do prebežnikov, meddržavnih odnosov s Hrvaško (ki se dotikajo tudi zaščite imena kranjska klobasa) – (bolj kot ne) bistvena vloga pa je odmerjena t. i. kozmo(kranjski) klobasi. Sunita Williams, »ameroslovenska astronautka« (str. 160), je kranjsko klobaso decembra 2006 ponesla v vesolje, o čemer se je slovensko časopisje na široko razpisalo. Pomembno je, da pri tem ne gre za preprosto opisovanje potovanja v vesolje, pač pa v veliki meri (znova) za opevanje dosežkov slovenstva. Kranjska klobasa je za Slovence doseгла največ, kar je lahko – ponesla jih je celo do vesolja. Sprehod skozi dobrih 150 let kranjske (oziroma slovenske) zgodovine s

kranjsko klobaso pod pazduho je zagotovo precej – kot prizna že Mlekuž – neresna oblika zgodovinopisja. Avtor se, kakopak, zaveda, da celotnega zgodovinskega konteksta iz zbranih drobcev ne more izluščiti, a s primerjavo sočasnega, (politično in ideološko) različno usmerjenega časopisja se kontekstualni umestitvi bistveno bolj približa. Namen *Kranjskega klobasanja* pa vendarle ni samo in zgolj analiza medijskega/časopisnega diskurza; v marsikaterem oziru gre za potrjevanje tega, kar Mlekuž utemeljuje že s svojimi predhodnimi deli (npr. Mlekuž 2008): hrana (kot del materialne kulture) ima zmožnost delovanja in vplivanja ter je aktivni tvorec (tudi) zgodovine, pa naj se sliši še tako neresnično in nemogoče.

Kranjsko klobasanje ni faktografska zgodovinska knjiga, ki uči o pomembnih dogodkih (pol)preteklosti; je bolj razlaga tega, da (slovenski) narod ni sestavljen le iz množice ljudi, ampak »iz zmešnjave vsega mogočega – ljudi in neljudi« (str. 16). *Klobasanje* je torej prikaz razumevanja materialne kulture izven prevladujočih, na ljudi osredinjenih pripovedi, ki osrednjo vlogo odmeri hrani in njeni aktivni, konstitutivni vlogi v ustroju vsakdanjega življenja.

Literatura

MLEKUŽ, Jernej: *Burek.si?!: Koncepti, recepti*. Ljubljana: Studia humanitatis, 2008.

MLEKUŽ, Jernej (ur.): *Venček domačih: Predmeti, Slovincem sveti*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2015.

ANDREJ BRENCETA, MONIKA SIMONIČ ROŠKAR: Zgodba o gorica in vinu: Vinogradništvo na slovenskem Štajerskem in način življenja v Halozah od pojava trtne uši konec 19. stoletja do let po drugi svetovni vojni.

Pokrajinski muzej Ptuj Ormož, Ptuj 2017, 191 str.



Leta 2017 je izšla knjiga Andreja Breceta (tudi kot urednika) in Monike Simonič Roškar s pomenljivim naslovom *Zgodba o gorica in vinu*. Knjigo, ne prvo in ne zadnjo o tej tematiki, je vredno prebrati iz več razlogov. Kronološko in z arhivskimi viri (časopisi, dokumenti Zgodovinskega arhiva Ptuj) na 57 straneh interpretirano je prvo besedilo Andreja Breceta z naslovom 'Ptuj in vinogradništvo na slovenskem Štajerskem od pojava trtne uši konec 80. let 19. stoletja do leta 1941'. Skrb vinogradnikov na slovenskem Štajerskem (s poudarkom na ptujskem okolišu) je bila od 80. let 19. stoletja usmerjena v zatiranje trtne uši in drugih trtnih bolezni, posledično v

uničevanje starih vinogradov in sajenje novih. Pomembno vlogo pri tem so v tem obdobju imeli avstrijski državni organi, v začetku z nemško govorečimi strokovnjaki, pozneje pa že s slovenskimi, ki so kmete in druge pridelovalce izobraževali na terenu. Nova oblika pridelovanja in predelovanja vina je zahtevala več dela in strokovnega (novega) znanja pa tudi razvoj domačih trsnic. Pomembno vlogo pri razvoju in širjenju znanja o vinogradništvu je imela Deželna sadjarsko vinogradniška šola v Mariboru (čeprav v začetku dosegljiva otrokom bogatih kmetov in lastnikov vinogradov).

Na Ptujju je bilo več trgovcev in vinogradnikov, ki so uspešno trgovali z

* Jelka Pšajd, univ. dipl. sociologinja kulture in etnologinja in kulturna antropologinja, muzejska svetovalka, Pomurski muzej Murska Sobota, Trubarjev drevored 4, 9000 Murska Sobota; jelka.psjajd@pomurski-muzej.si.

vinom, bili pa so tudi lastniki bogatih vinogradov v Slovenskih goricah in Halozah. Med trgatvijo so iz mest v gorice prihajali s kočijami in z vozovi, naloženimi s posteljno in drugo opremo, ki so jo potrebovali za bivanje v svojih gosposkih zidanicah. Velika nevarnost za vinograde je bila toča in ob splošno znani obrambi s cerkvenimi zvonovi so na spodnjem Štajerskem proti njej streljali z velikimi možnarji, ki so stali v strelni hišici (rekonstrukcija takšnega imajo v ptujskem muzeju). Po propadu avstro-ogrske monarhije je začelo vinogradništvo nazadovati (tudi zaradi izgube enotnega avstrijskega tržišča). Vino je bilo težko prodati po ugodnih cenah (konkurenca dalmatinskih in banatskih vin, proizvodnja šmarnice). Pomembno vlogo za izboljševanje pridelka je imelo leta 1927 ustanovljeno Vinarsko društvo v Mariboru, ki je skrbelo za razvoj vinogradništva. Ker je kletarstvo zaostajalo, so, tudi za boljšo prodajo in konkurenčnost vina (z italijanskimi in madžarskimi vini, ki so jih domači trgovci uvažali in poceni prodajali), prirejali vinske sejme. Med drugo svetovno vojno se je vinogradništvo podredilo vojnim razmeram, po letu 1945 pa novemu socialističnemu sistemu, ki je z razlastitvijo trgovcev in velikih vinogradnikov postavil drugačne temelje.

Monika Roškar Simonič je svoj 132 strani dolg prispevek nasloвила 'Na levo in desno so gorice – tam zori kri naše zemlje'. V uvodu je literarno predstavila svet haloških goric in njenih prebivalcev, pojasnila vsebino, zapisala, da se je dotaknila na Slovenskem skoraj nepoznane etnopsihologije in poudarila osebno zanimanje za čutenje, razmišljanje, odnos do lastnega življenja in okolice haloških viničarjev. Raziskava temelji na nekdanjih ustnih virih domačinov, rokopisih in tiskanih (tudi literarnih) virih. Avtorji, pogosto navajani med besedilom, so: Jože Krivec, Adi Žunec, Stanko Kociper, Anton Ingolič, Jože Križanič, Anton Gričnik. Vsebina in informacije, ki pojasnjujejo ali dodatno razlagajo etnopsihologijo haloškega človeka, so tudi iz del bolj

znanih avtorjev, npr. Ignacija Koprivca, Vinka Möderndorferja in Nika Kureta. V poglavju 'Značaj Haložanov v starejših virih' avtorica zapiše, da so na oblikovanje značaja močno vplivali valovita pokrajina, z njo pogojeno vinogradništvo oziroma delo v vinogradu; starejši pisci pa se strinjajo, da je bil haloški človek iz prve polovice 20. stoletja revež – o vzrokih revščine si niso enotni; nekateri so revnemu Haložanu očitali lenobo, drugi težke gospodarske razmere. Še po nečem je bil Haložan posebež – po svojem prepoznavnem govoru, drugačnem od preostalih slovenskogoriških narečij na ptujskem območju (Zorko 1998: 13). Mlajša avtorica, ki piše o značaju haloškega človeka leta 2001, pa ugotavlja, da so Haloze zaradi lahkomišelnosti, potratnosti ob veselih in prazničnih dogodkih zaslovele kot dežela pijancev; tak sloves imajo še danes.

V obsežnem poglavju 'Haloze – svet bogastva in pomanjkanja' beremo o duhovni in socialni kulturi haloškega prebivalstva. Na eni strani gre za opise šeg prazničnega življenja, delovnih in šeg življenjskega ciklusa (poroka, rojstvo), na drugi pa izrazitega socialnega elementa viničarjev – revščino. Opise zimskih praznikov, pusta in velike noči, delno romanja in trgatve sicer beremo že v *Domačih jedeh in šegah v občini Podlehnik* (Trafela, Brence in Simonič Roškar 2008), vendar so tu razširjeni in dopolnjeni z drugimi pisnimi viri. Ob doslednem sprotne navajanju virov pogrešam navajanje ustnih virov tam, kjer so zapisani s poševno pisavo v narečju, čeprav avtorica v opombi pod št. 44 pojasni, da so imena informatorjev navedena v njenih prejšnjih že objavljenih člankih o Halozah.

Šege haloškega in slovenskogoriškega prostora¹ (oba sta vinorodna, gričevna-

ta in z enako viničarsko zgodovino²) so podobne, izstopajoči in vredni pozornosti pa so *kolomeri*. Še zlasti sproščeni in humoristični so bili Haložani ob *furežu*. (Nepovabljeni) sosed je ves dan od daleč spremljal dogajanje na dvorišču, zvečer v temi pa je skrivoma pustil papir, na katerem je bilo karikirano narisano in s smešnimi besedili komentirano dogajanje okrog klanja svinje. Papir je šel med razposajeno družbo, ki se je na ta račun še bolj zabavala. Zanimivo bi bilo takšen izviren/skeniran *kolomer* videti v pričujoči knjigi, verjetno pa ga na terenu ni bilo več mogoče najti. Značilnost viničarskega življenja je bila velika revščina, zato mogoče ne bi bilo odveč poudariti, da gre pri opisu za šege haloškega prostora, v katerem so poleg siromašnih viničarjev živeli tudi bogatejši posamezniki oziroma lastniki kmetij. Raziskovalka prostor dobro pozna, bralca, ki ne pozna preteklosti haloške pokrajine, pa bi lahko šege (predvsem tiste, povezane s prehranjevanjem) zmotno pripeljale do sklepa, da so siromašni viničarji bogato praznovali. Vredni in slikoviti so socialni opisi revščine haloških viničarjev (laskota starejših in otrok, pomanjkanje oblačil, nehuman odnos gospodarjev do viničarjev, viničarjevo hrepenenje po okušanju vina, ki ga je s trdim delom celo leto prideloval, večkratne selitve iz ene v drugo *viničarijo*, brezdomno življenje starega in bolehnega viničarja ...), skromno, mizerno in težko življenje na haloških gričih, ki je za današnje razumevanje skoraj bizarno.

Zdi se, da se je avtorica zavestno odločila, da o alkoholizmu kot družbenem problemu, ki je bil prisoten v življenju

merijo okrog 80, v širino pa med 15 in 25 km. Narečje Slovenskih goric je slovenskogoriško, njeni prebivalci pa so Slovenskogoričani, ne Slovenjegoričani (glej: Koletnik 2001; Spletni vir 1).

1 Slovenske gorice so ena izmed pokrajinskih enot (poleg Haloz!) Panonske kotline in največje gričevje v Sloveniji, sestavljeno iz nizkih slemen in gričev. Ležijo med Dravo na zahodu in jugu, Muro na severu in vzhodu, reko Gornjico v Avstriji na severozahodu in mejo s Hrvaško na jugovzhodu, v dolžino

2 Viničarska razmerja so značilna za celotne Slovenske gorice (zahodne, osrednje in vzhodne), zato tudi vmesno citiranje Ignacija Koprivca, ki je pisal o viničarskem in skromnem življenju človeka v Slovenskih goricah med obema vojnoma in po drugi svetovni vojni.

viničarjev (pa ne samo tam), ne bo pisala. Po mojem mnenju iz dveh razlogov. Želela se je izogniti stereotipu o Haložanih kot pijancih. Posamezniki so si z alkoholom lajšali težak in siromašen vsakdan, kar je vodilo v še bolj brezupno družinsko življenje. Ker pa je alkoholizem še vedno stigmatiziran in velja za nekaj manjvrednega, je utopično pričakovati, da bi posameznice raziskovalki/raziskovalcu na terenu o tem govorili brez zadržkov, povezanih s sramom.

Bogastvo knjige so številne fotografije, ki jih hranijo Pokrajinski muzej Ptuj Ormož v svoji fototeki in posamezniki na terenu. So dodana vrednost in vizualne informacije za jasnejše razumevanje življenja v Haložah.

Če so bile v preteklosti Haloze skrbno obdelane, danes postajajo zaraščene tudi zaradi neenakosti kmetijske državne politike, ki, kot se zdi, subvencije skrbno namenja ravninskim kmetom ter lastnikom velikih posesti, na hribovite kmetije pa pozablja. Ravninski kmetijski predeli postajajo prebogat (in zaradi preveč intenzivnega kmetijstva zdravju škodljivi), hribovitim in manjšim posestim pa po razdelitvi sredstev in subvencij ostane bore malo za razvoj dejavnosti; kmetijske površine se zaraščajo, depopulacija prostora je velika. Kako naj razumem lanski

kmetijski ukrep (Spletni vir 2), ki manjšim kmetijam dodeljuje takšno višino sredstev, da posamezniku ne zadošča niti za nakup kosilnice, primerne za gorsko ali hribovito košnjo (verjetno osnovno orodje, s katerim zmanjšujemo zaraščenost površin??)? Nič drugače kot tako, da se zgodovina ponavlja; denar je na strani velikih in tistih, ki jim je malo mar za obstanek poselitev (kaj šele za razvoj) hribovitega podeželja.

Po zaslugi³ muzejskih kolegov Monike Simonič Roškar in Andreja Brenceta Haloze ostajajo pomemben in prepoznaven del slovenske dediščine – to si zaslužijo in tja tudi sodijo – zaradi ljudi in pokrajine. Predlagam, da ob branju *Zgodbe o gorica in vinu pijete haložana*. Naj poudarim, da Haložan ni samo prebivalec te pokrajine, ampak tudi iz njega izpeljana priimka *Haložan*, *Haložan* in polsuho vino *haložan*, ki je:

zvrst skrbno odbranih belih sort žlahtne vinske trte, kjer vsaka prispeva svoj nepogrešljiv kamenček v mozaiku harmonije tega izredno priljubljenega vina. Je visoko kakovostno vino, mladih, svežih trendovskih cuvee-jev, s pridihom tradicije in porekla. Primeren je ob vsaki priložnosti, lepo se druži z vsemi jedmi, v vonju pa spominja

na sveže sadje in belo cvetje, ki se v okusu nadaljuje v prijetno sveže pitno vodo. (Spletni vir 3)

Šaljivo parafraziram z retoričnim vprašanjem: imajo npr. Ljubljančani svoje vino? (Imajo ljubljansko: srajco, ledenko, zrezek, salamo, kongres in vinski sejem. Svojega vina pa ne.)

Viri in literatura

KOLETNIK, Mihaela: *Slovenskogoriško narečje*. Maribor: Slavistično društvo, 2001.

TRAFELA, Bernarda, Andrej Brenceta in Monika Simonič Roškar: *Domače jedi in šege v občini Podlehnik*. Podlehnik: Društvo podeželskih žena občine Podlehnik, 2008.

ZORKO, Zinka: *Haloško narečje in druge dialektološke študije*. Maribor: Slavistično društvo, 1998.

Spletni viri

Spletni vir 1: Slovenski pravopis; <http://www.fran.si/iskanje>, 7. 2. 2018.

Spletni vir 2: Javni razpis za podukrep 6.3 Pomoč za zagon dejavnosti, namenjene razvoju majhnih kmetij 13. 10. 2017–31. 1. 2018;

http://www.mkgp.gov.si/si/javne_objave/javni_razpisi/?tx_t3javnirazpis_pi1%5Bshow_single%5D=1350, 7. 2. 2018.

Spletni vir 3: Haložan; <http://www.pullus.si/pdf/?id=000024510>, 7. 2. 2018.

³ Veliko je posameznikov, ki so Haloze naredili (in jih še delajo) prepoznavne na svojem področju, npr. fotograf Stojan Kerbler z opusom fotografij *Haložani* iz 70. in 80. let 20. stoletja; Albin Lugarič, slikar haloške pokrajine in drugi posamezniki ter društva.

